

II. MIKLÓS OROSZ CÁR ÉS A CSEHEK

EURÓPA szláv népei mindenkor reményteljes büszkeséggel tekintettek Oroszországra és ha a pánszlávizmusnak orthodox eszméi az erősen kifejlődő nemzeti eszmék, valamint a szocialista gondolkodás terjedése következtében sok helyen elhalványultak is, mégis a szláv rokonság, testvériség és a folyton hangoztatott szláv „vzajemnost”^c azt a szláv mentalitást nevelte, mely az óriási szláv tömb szerves megteremtésében látta a jövő nagy feladatát. A hadüzeneteket megelőző izgalmas napokban Oroszország sajtója intenzív módon csinált propagandát Oroszország felszabadítói hivatásának hangoztatásával. Az ellenséges államokban és így az Oroszországban élő osztrák-magyar monarchiabeli alattvalókat is eleinte aggodalom töltötte el, de a monarchiából származott szlávok ravasz életrealizálással a pánszlávizmus révén csakhamar kiszabadultak a szorult helyzetből. Egyesületeik amúgy is mindig az orosz pánszlávizmusnak a monarchia ellen irányuló tapogató csápjai voltak, melyek az orosz eszméket közvetítették. Midőn a háború Oroszországban elkerülhetetlennek látszott, a szentpétervári szláv jótékonyági egyesület cseh szakosztálya („Petrohradsky cesky vypomoény spolek”^c) július 25-i ülésén elhatározta, hogy az orosz külügyminiszternek, Szaszonovnak, egy memorandumot (dokladnaja zápiszka) fog átnyújtani a cseh királyság felszabadítása kérdésében. Ebben a memorandumban, melyet a szentpétervári cseh Klecanda György szerkesztett,¹ felajánlották a szentpétervári csehek szolgálataikat. Klecanda a cseh állam önállóságát kérte a memorandumban. Déli határát a Dunavonalban állapította meg és Bécsset is követelte a cseh állam részére, azzal az indokolással, hogy a városnak félmilliónyi cseh lakosa van, ami szintén cseh háborús fantázia terméke volt. Dedina F., a kievi cseh kolónia egyik vezető tagja a memorandumra és a Szaszonovhoz meg a cárhoz indított cseh küldöttségekre vonatkozó visszaemlékezéseiben² azt írja, hogy Klecanda memoranduma az egész Lausitzot, Magyarország északi felét egészen Vádg javasolta az új államba bekebeleztem!. Ruszinszkót nyugati és déli irányban sokkal nagyobbnak kontemplálta. Azonkívül tervbe vette már ekkor a cseh-szerb korridort. Klecanda az orosz előrenyomulás ezen napjaiban azt ajánlotta, hogy Ausztria megszállása után ismerjék el a „Cseh

¹ Klecanda György 1890-ben született Prágában. A szentpétervári egyetemen abszolvált és azután 1914-ben Prágában a filozófiai doktorátust akarta letenni. Július hónapban ismét Szentpéterváron volt, ahol mint a tudományos akadémia segédhivatalnok tartotta fenn magát. Apja prágai szerkesztő volt.

² Fr. Dedina: Ze vzpominek predáka ruskych Cechu. Národní Listy (Veéemik) jen. 37. 1928.

Nemzeti Tanácsot“ kompetens testületnek.¹ A cseh nemzeti tanács a Kramar és Kľofáč-pártnak egy szervezete volt, mely a ruszofil irányzatot képviselte. Kiecanda valószínűleg e szervezetnek fenti memorandumban kifejtett utasításával tért vissza 1914 júliusában Oroszországba. A mozgósítás folyamán az orosz lapokban több cseh javaslat látott napvilágot „huszita légiók“ szervezésére vonatkozólag. Dacára annak, hogy Oroszország nem volt a háborúra teljesen elkészülve, a francia és angol beavatkozásra számítva általános volt a felfogás, hogy az oroszok az osztrák-magyar monarchiát rövidesen lehengeterik. Ennek is, tehát nem csupán existenciális érdekeknek, lehet tulajdonítani azt, hogy a csehek mindenütt résztvettek az orosz háborús manifesztációkon és nagy reményeket fűztek az orosz háborús nyilatkozatokhoz.³ Ezek ugyan mindig a velük közös hitű szlávokról beszéltek, az oroszországi csehek között azonban általános volt a felfogás, hogy a felszabadítás érdekében szívesen kiszolgáltadják nemzetüket a görög-keleti hitnek. Az orosz cári kormány szívesen látta a cseh ajánlatokat, mert azt hitte, hogy Csehország megszállásánál a cseh közreműködésre szüksége lesz.

Három nagyobb cseh emigrációs kolónia volt Oroszországban és pedig Szentpéterváron, Moszkvában, Kiebben. Azonkívül Varsóban is, ahol néhány tót kivándorló is letelepedett. Mielőtt azonban ezek a kolóniák munkához fogtak volna, Cervinka Jarosláv cseh nemzetiségű, nyugdíjas orosz császári tábornok Péterváron a vezérkar főnökénél, Archangelszkij tábornoknál, reaktiválás céljából jelentkezett és hivatkozott az 1877—8-iki orosz-török háború folyamán kapott cseh vonatkozású instrukciókra, melyek osztrák-magyar beavatkozás esetén a cseh területek megszállására és egy cseh felkelés szervezésére adtak utasításokat.³ Ugyanakkor egy memorandumban javasolta a cseh légiók szervezését részint oroszországi csehekből, részint pedig a cseh nemzetiségű hadifoglyokból. Javasolata, valamint a cseh királyság felszabadítása és orosz uralom alá való helyezése érdekében reaktiválása előtt az orosz sajtóban több cikket írt, melyek nemcsak az orosz közönség, hanem az illetékes körök, sőt a cár figyelmét is felkeltették.⁴ Cervinka javasolatait Archangelszkij tábornok ugyan elfogadta, a reaktiválás azonban egyre késett, bár mindenütt már megkezdődött

¹ Otakar Cerveny: Druhé slySeni Cechoslováku u cara Nikolaje II. — Národny Listy 1924. szept. 14.

³ Az orosz háborús manifesztum (aug. 2.) a vér és hitbeli kötelekek révén rokon szlávokról beszélt. A cárnak a dumához intézett beszéde (aug. 9.) hangoztatta „a szlávok teljes és elválaszthatatlan egyesítését Oroszországgal“, a moszkvai háborús manifesztáción (aug. 18.) a cár ismét a szlávok védelméről beszél. — Masaryk: Weltrevolution 17. L

⁴ Cervinka Jaroslav (szül. 1848-ban), miután 1866-ban az osztrák-német háborúban résztvett, 1878-ban Rieger László dr. protekciójával belépett az orosz hadseregbe (orosz ajánlói voltak: Anenkov, író, Lamansk' egyetemi tanár, Ignátiev tábornok, Miljutin hadügyminiszter stb.). Dubno körül (Vollhyniában) néhány cseh telep van. Cervinkának, akit beosztottak egy dubnoi ulánus ezredhez, feladata volt a cseh telepeket megszervezni az orosz kémszolgálat és egy cseh felkelés céljára. Cervinka 1908-ban tábornoki rangban nyugalomba vonult. — Cervinka J.: Cestou našeho odboje, Prispěvek k historii vyvoje formáei ceskoslovenskeho, vojska na Rusi v role 1914—18. Praha, 1920. 32. 1.

⁵ Így a „Ruszskij Invalid“ „Vojemnyj Szobomik“ „Oficerszkaja Zián“ c. lapokban. i. m. 33. 1.

a cseh légió részére a toborzás, melyet a három cseh kolónia egymástól függetlenül megkezdett. A moszkvaiak a nagy háborús manifesztáció után, melyben testületileg résztvettek, augusztus 22-ikén, audiencián jelentek meg a Kremlben a cárnál. A küldöttség tagjai Konicek Svatopluk, Touček Alois és Hrabe Antal moszkvai csehek voltak.¹ Konicek a következő beszéddel üdvözölte a cárt, aki egész suite-je jelenlétében fogadta a cseheket:

„Hatalmas Uralkodó! A csehek a szláv egyesülésnek mindenkor előharcosai voltak. Most, midőn a trón magasságából a cárnak a szlávok egyesítésére vonatkozó szavát először hallottuk, szíveinket a legnagyobb öröm tölti el. A cseh tartományoknak régóta várt és számunkra szent pillanata közeledik. Testvéreink kiáltása hazánkból, Csehországból, melyet ellenségünk elnyom, most a szent Oroszországot el nem érheti és mi, oroszországi csehek, Felsőged hű alattvalói, akik itt állnak a lovagias orosz testvérem uralkodójának felszentelt személye előtt és határtalan odaadásunk és szeretetünk érzelmeinek adunk kifejezést, annak a reménynek bátorkodunk kifejezést adni, hogy annak a műnek befejezése, mely dicsőséges emlékü nagyatyja által a délszlávok felszabadításával elkezdettetek, az összes nyugati szlávok felszabadítása által a gondviselés révén Felsőgedre, Hatalmas Uralkodó, bízott.

A mindenható Isten segítse meg Felsőgedet a szláv eszmét megvalósítani és a felszabadított szláv népek családjába a mi csehtőt törzsünket és történelmi jogai alapján történelmi és etnográfiai határain belül beiktatni.

Szent Vencelnek szabad és független koronája ragyogjon fel újra a Romanov korona fényében!“^a

A cár röviden megköszönte ezt a hűségnyilatkozatot. A moszkvaiak tehát cseh királyságot akartak Romanov dinasztia alatt. Figyelemreméltó az, hogy ez a három cseh kivándorló a tótok megkérdezése és részvétele nélkül máris a cseh-tót törzs felszabadításáról beszélt. Ennek oka korántsem az, hogy ők a cseh-tót nemzetegység létezésében hittek volna, hanem mert tudták, hogy az orosz illetékes körökben nem annyira a csehek, mint inkább a tótok iránt érdeklődnek hadművelési és területkibővítési szempontból. A cseh területeket az oroszok bizonyos tekintetben izoláltaknak tartották és közelebbálló eshetőségnek hitték a rutén és tót területek felé való területi eltolódást. Ennek tudatában a moszkvai csehek az oroszokkal való szomszédságra a csehtót nemzetegység révén törekedtek és így akarták céljaik részére az oroszok figyelmét felhívni. A moszkvai csehek az oroszországi cseh kolóniák között a cseh-kérdés orosz megoldásának legexponáltabb képviselői voltak, akik mindenképpen az orosz cárizmus, pánszlávizmus, sőt a „feketék száza“ sötét céljait szolgálták. Koniéek ezen orosz körökben nemcsak bejáratos volt, hanem jó lábon állt Sztolypinnal, majd Szaszonowal, Szuchomlinovval stb. Az orosz forradalomnak 1917-iki kitörése után bebizonyosodott, hogy az oroszországi cseh mozgalom tagjai között voltak olyanok, akik a szörnyű „Ochra“

¹ Konicek Svatopluk, aki nevét Horský és Gorkij Istvánra is változtatta, bécs születésű moszkvai cseh, aki egy hirdetési iroda tulajdonosa volt. Az ottani cseh és pánszláv egyesületi életben vezető szerepet játszott. Titkára volt a moszkvai szláv jótékonyági egyesületnek, a moszkvai „S la via“ egyesület elnöke, ugyancsak elnöke a moszkvai „Hús János“ segélyegyletnek. Koniéek a legreakciósabb pánszlávizmus kreatúrája, akiről Masaryk azt állítja, hogy a hírhedt „feketék száza“ híve, a legdurvább anyagból gyúrván. — Masaryk i. m. 54. 1.

Touček Alois (sz. 1887. Prerauban) 1911 óta a Laurin és Clement automobilgyár moszkvai fiókjának igazgatója.

² »Das Verhalten der Tschechen im Weltkrieg« — Wien, 1918. 270—1. 1.

és Protopopov szolgálatában állottak.¹ Ezek valószínűleg a moszkvai kolóniához tartoztak.

A moszkvai cári audiencia után a moszkvai csehek augusztus 23-án a cseh klub helyiségében (a Bogoslowskij Perenek-en) gyűlést tartottak, melyen beszámoltak az audienciáról és felolvasták az augusztus 22-én kibocsátott moszkvai cseh kiáltványt, mely a huszita önkéntes légióba való belépésre hívta fel a külföldön tartózkodó cseheket:

„Csehek! Közöttetek az összes fegyverképesek, különösen az osztrák hadsereg tartalékosai, erkölcsileg kötelesek a cseh önkéntesek soraiba lépni.

A győzelmes orosz hadsereg most hősiessé indul a szlávoknak a vérszomjas német fenevad karmaiból való felszabadítására, tehát sokat szenvedett csehtót népünkért is harcol.

Oroszországnak örök ellenségeink feletti győzelme meghozza nekünk a régen óhajtott szabadságot és állami függetlenséget.

Testvérek, bizonyítsátok be, hogy a mi egykori győzelmes huszita hadseregeink emlékéhez méltóak vagytok, melyek előtt az egész német-római Európa reszketett és melyeknek hatalmas „Bozi vojvnicí“ éneke a német hordákat futásra készítette.

A moszkvai és pétervári cseh komiték a haza iránti szent kötelességérzettől áthatva a hatóságok elé egy cseh önkéntesosztag szervezésére vonatkozó kérelmet terjesztettek, mely — az orosz hadsereggel karöltve, — az adott pillanatban a cseh korona országába nyomul és a hazát, mely a XVI. század óta a Habsburgok igája alatt nyög, ellenségeitől meg fogja szabadítani.

Kérésünket teljesítették!

A cseh komité.“²

Az önkéntes csapat toborzását megkezdték. Toucek, Konicek, valamint Ámost Vlastimil orosz városokba, melyekből csehek laktak, toborzó propagandaútra indultak. A toborzott pétervári és moszkvai önkénteseket később Kievbe indították, ahol a cseh légióba beosztattak. A moszkvai komité táviratilag felhívta az amerikai cseheket is támogatásra, akiknek nevében a csikágói „Hlasatel“ válaszolt.³

Az orosz kormány elfogadta Cervinka tábornok javaslatát egy cseh légió felállítására vonatkozólag. Cervinkától függetlenül közbenjárt az orosz kormánynál a moszkvai Konicek és a pétervári Reimann Zdenko is,⁴ aki Szuchomlinov hadügyminiszterhez a cseh légió engedélyezése érdekében küldöttséget vezetett. Cervinkát augusztus végén reaktiválták vezérőmagyi ranggal és speciális szolgálatra a kievi katonai kerület vezérkarához osztották be. Ez a speciális szolgálat a cseh légió, mely a „Ceská družina“ nevet kapta, szervezésének orosz katonai részről való vezetése és az egész mozgalomnak orosz katonai szempontból való ellenőrzése. A hadügyi kormány Kievet jelölte ki a cseh légió szervezési centrumául és ezért a pétervári önkénteseket, valamint a Moszkvában Lotockij orosz alezredes által szervezett huszita légiót is Kievbe indították.

Kiev cseh kolóniája ezen orosz kormányrendelet következtében az oroszországi monarchiaellenes cseh mozgalomban a vezető szere-

¹ Masaryk: i. m. 166. 1.

² Das Verhalten etc. 270. 1. (A felhívás megjelent a „Ruszkoje Szlovo“ 1914. 1922 aug. számában.) A cseh légió történetét legújabbán magyar nyelven megírta Rátz Kálmán: Az oroszországi cseh-szlovák légió története.

³ „Felhívásukat megkaptuk. Az amerikai csehek mindent el fognak követni, ami erejükből kitelik.“

⁴ Reiman 1880-ban szül. Teplitzen és 1891 óta Pétervárott ékszerész volt.

pet magához ragadta.¹ A pétervári és moszkvai komiték előkészítő működése után felhívta a kievi komitét a varsói, pétervári és moszkvai cseheket, hogy közös konferenciára gyűljenek össze augusztus 28-án Pétervárott. A konferencián megjelent a moszkvai Konicek és Touéek, a kievi Cervený Otakar, Dedina Ferenc és Paul Ferenc. A varsói megbízottak csak szeptember 2-án jelentek meg a gyűlésen, amikor a főkérdésekben már megállapodtak. Varsói megbízott volt Hampel J., Hromadký V., és a tót származású Országgh J. M. A péterváriak részéről Cermák Bohumil Osipovic és Klecanda György.² A konferencia elhatározta, hogy „Oroszországi csehek tanácsa” címmel egyesületet létesít, melynek elnöke Cervený, alelnöke Paul és titkára Dedina lett. A tanács alapszabályait rögtön be is nyújtották. A memorandumot közösen megszerkesztették és szeptember i-én kihallgatást kértek a hadügyminisztériumban. Szaszonov 2-án fogadta őket. Arra kértek, hogy a konferencia 16 tagját fogadja a cár kihallgatáson. Majd közölték vele, hogy Cseh-Morvaországból, Sziléziából és Felsőmagyarországból független cseh királyságot akarnak alakítani. A cár Szaszonov közbenjárására szeptember 4-én déli 12 órakor fogadta Carszkoje Szelőbán a konferenciának Szaszonov által kijelölt négy tagját: Klecandát, Cervenýt, Koniceket és Országghot. A kihallgatási teremben levő billiárdasztalon Ausztria-Magyarország térképei voltak kiterítve. A cár Reáin ezredes adjutáns jelenlétében hallgatta meg a deputádót, melynek szónoka Cervený a következő beszédben kérte a cár támogatását:

„Császári Felség! A germán és szláv harc jelen történelmi napjaiban bátorkodunk, mint Szentpétervár, Moszkva, Kíev és Varsó cseh lakosainak delegátusai és mint az oroszországi csehek és tótok vezetői Császári Felségedhez, mint az egész szlávság dicső védőjéhez, jelen emlékiratunkkal fordulni. Most amikor a cseh nemzetnek legértékesebb férfiai Ausztriában vagy fogságban vannak, vagy pedig más módon elhallgattattak, amikor a tízmilliónyi csehtót nemzetnek, mely a szlávság iránt a legnagyobb szeretettel és a hatalmas Oroszország iránt a legnagyobb tisztelettel viseltetett, nincsen alkalma, hogy kívánságainak kifejezést adhasson, most bátorkodunk ezen memorandumunkat Császári Felséged elé terjeszteni azzal az alázatos kéréssel, hogy Császári Felséged kegyeskedjék figyelmét a cseh nemzet szenvedései felé irányítani, melyeket évszázadok óta úgy kulturális, mint gazdasági tekintetben elviselt. Az előmunkálatok, melyek az összes politikai pártokban végeztek, adják nekünk az erkölcsi jogot ahhoz, hogy emlékiratunkban kijelentsük, miszerint a nyers német és magyar iga alatt nyögő tízmilliónyi csehtótság álmainak megvalósulását jelentené a felszabadítás, ez a tízmilliónyi nemzet nemcsak tud, de akar is dolgozni úgy saját népének üdvéért, mint az egész szlávságért és kéz a kézben a hatalmas Oroszországgal.

Istenhez fohászunk, Goszudar (Felség), dicső seregét segítse meg, hogy a Felséged akaratából megkezdett nagy felszabadítási munkát és az összes szlávság egyesítését befejezhesse.

Kívánságainkat, melyeket megbízottaink bátorkodtak Császári Felségednek már Moszkvában előadni, ismételjük. Szent Vencel szabad és független koronája ragyogjon fel a Romanovok koronájának dicső fényében. Isten ortalazza meg, Goszudar és dicső családját sok éven át!”

¹ A kievi kolónia augusztus 18-án proklamációt bocsátott ki, melyben felhívta a cseheket és szlávokat, hogy az ősi ellenség ellen jelentkezzenek, mert „„nagyszláv anyánk élethalál harcot folytat.” A kiáltvány aláírói voltak: Andrlé O., Cervený O., Dedina F., Gírsa F., Herman F., Jíndrisek J., Glos J., Kutman A., Moser J., Paul F., Svihovsky V., Vondrák V. dr., Zumann F. — egyetlenegy tót sem volt köztük, ³ Cervený Ottakar Vencel sz. 1850 Könígráten, 30 év óta Kíevben hangszerkereskedő volt, Dedina Ferenc mérnök, gépgyáros, Paul Ferenc mérnök, Országgh József kereskedő Varsóban, Hromadko, elektrotechnikus.

A cár figyelemmel hallgatta meg Cervenyt, majd átvette a fehér bőrbbe kötött emlékiratot és beszédbe elegyedett a küldöttség tagjaival következőképen:

II. Miklós: Mindez érthető, mindez Uraim, nagyon szép, ugyebár, ti oroszországi csehek vagytok, de mit szólnak ehhez testvéreitek Csehországban? A határon túl?

Klecanda: Engedje meg Felség, hogy ebben az ügyben felvüágositással szolgáljak. Nemrég érkeztem a cseh Prágából, ahol résztvettem a Cseh Nemzeti Tanács ülésén. Ott ezt a kérdést megtárgyalták és különbség nélkül valamennyien megegyeztek abban, hogy Felségedhez deputáció küldessék, mely kérje Felséged támogatását. Kramárnak kellett volna a Cseh Nemzeti Tanács üzenetével Oroszországba utaznia, útközben azonban állítólag letartóztatták és hogy azután mi történt vele, nem tudjuk.

II. Miklós: És hogy tudtak az ülésen ilyen nyíltan beszélni?

Klecanda: Az ülés titkos volt.

II. Miklós: Most már értem.

Cervenyt bemutatja Országgh Jánost: Varsói küldött, Országgh, magyarországi tót.

II. Miklós: Hát hogy megy a dolguk Magyarországon?

Országgh: Felséged, nagyon rosszul, még tótul sem engednek beszélni. Én magam külföldön, Szófiában és Bukarestben tanultam. Örülök, ha hazautazom, a szívem repes az örömtől, mihelyt azonban hazatérek, a szívem vérzik. Ha ez az állapot Szlovenszkon még egy emberöltőig eltart, így belőlünk, tótokból aligha marad valaki.

II. Miklós: És ti, tótok, kívánjátok a csehekkel való egyesülést?

Országgh: Igen, Felség, forrón kívánjuk azt, hogy cseh testvéreinkkel egyesülhessünk.

II. Miklós: Mutassa csak meg a térképen, hogy országuk hol határos a csehekével.

Országgh és Klecanda erre közösen megmutatták a tótoktól lakott területeket és az egész cseh-tót részt. Majd mikor a kért csehtót állam ausztriai határa iránt érdeklődött, megmutatták neki a Duna-vonalat, mire a cár kérdé: Mit kívántok még magatoknak?

Cervenyt: Felséged, mi Bécsset is kívánjuk.

II. Miklós meglepődve nézett a küldöttekre.

Cervenyt: Igen Felséged, Bécsben félmilliónál több cseh lakik és ha a miénk lesz, egy esztendő alatt millióra rúgna a számuk.

II. Miklós: Hogyan értsem ezt?

Erre megmagyarázták neki, hogy a bécsi csehek többsége a népszámlálás alkalmával németnek lett bejegyezve.

II. Miklós: Ha tehát mindez így történnék, mint azt kívánjátok, úgy országotok Oroszországgal lenne határos.

Klecanda: Igen, Felséged, mintegy 25—30 versznyi hosszúságban lenne Oroszországgal közös határunk.

II. Miklós: Hát ez nagyon szép lenne. — Köszönöm Uraim,

információikat, remélem, hogy Isten megsegít bennünket¹ és hogy kívánságaik beteljesülnek.

Cervený: Császári Felséged, kegyeskedjék legmélyebb hálnk kifejezését fogadni kegyteljes szavaiért, melyekkel az általunk előadottakat figyelemre méltatni kegyes volt.²

A küldöttség részére Carszkoje Szelóban, a császári palotával szomszédos épület egyik termében ebédre volt terítve. A cár ReSin ezredes útján Országhtól Felsőmagyarország etnográfiai térképét kérte és egy külön memorandumot Szlovenszkórol.³

A cári kihallgatás tehát tulajdonképpen semilyen konkrét ígéretet nem produkált. A küldöttség tagjai, mint a fenti idézetekből látjuk, hazugságokkal dolgoztak, hogy a cár bizalmatlanságát és kételkedését eloszlassák. Így mindenekelőtt Klecanda a Cseh Nemzeti Tanács titkos ülésére hivatkozik és Kramár missziójára, sőt elfogatására, holott 1914 szeptember 4-én Kramár elfogatásáról szó sem volt, sőt ő volt ekkor Stürkgh osztrák miniszterelnöknek egyik bizalmas tanácsadója. Klecandának nyilatkozatával hasonlószerű volt Országh János sóhajtozása. Országh apja, aki egy túród és árvái gyolcsos családból származik, mely különösen Oroszországba exportálta a tót gyolcsosárut házalók útján, a tót házalókereskedelem intenzívebb kihasználása céljából Varsóban letelepedett és ott nagykereskedést nyitott a házaló kereskedelem részére. Ilyen tót vállalatok létesültek Szófiában és Bukarestben is. Ezek majdnem mind az Országh és Polónyi család kezén voltak. Ebből magyarázható, hogy Országh Szófiában és Bukarestben végezte tanulmányait. Egy doroszosodott, idegenné vált tót, aki minden tekintetben orosz célokat szolgált és egyáltalán nem lehetett hivatva arra, hogy a tót nemzetet képviselje. Mindenképpen kiemendő az, hogy a pétervári konferencia 16 tagja közül csak egyetlenegy tót származású orosz volt, aki csak szeptember 2-án jdent meg a konferencián, amikor a konferencia az „Oroszországi Cseh Tanács“-ot már megalkotta és a memorandumot megszerkesztette. Ez a cseh tanács a tótok hozzájárulása nélkül kívánta Szlovenszkót bekebelezni a Romanov-dinasztia alatt alapítandó cseh királyságba, tehát a csehek a tót nemzet megkérdezése ndküli annexiót hirdettek, amikor pedig Országh megjelent, természetesen szintén mint a Romanov megoldásnak és nagyszláv ideának híve, nem beszélhetett az ellen, „hogy Szent Vened koronája a Romanov-házból származó király fején ragyogjon“! — amint ezt Konicek Moszkvában és Cerveny Carszkoje Szelóban hangoztatták. Országh azonban mégis szükségesnek tartotta, a konferencián kifejtetni azt, hogy a tótok csak azon fdtétel alatt vehetnek részt ebben az új királyságban, ha nemzeti és nyelvi jogaikat respektálják és Szlovenszkónak teljes autonómiát adnak, amit a jelenlevő tizenöt cseh minden további nélkül meg is ígért, mert hiszen ez az ígéret nem volt kötelező. A csehek a háború alatt mindent megígértek.⁴ A cár és környezetének felfogása a tót

¹ Cervinka szerint a cár búcsúszavai így hangzottak: „Köszönöm, Uraim, információkat, remélem, hogy Isten megsegít Titeket és hogy etc....“

² Cerveny: i. közi.

³ Masaryk: i. m. 146. 1.

⁴ „Slovák“ 1923. ápr. 24.

kérdésről a cseh-tót megoldástól eltérő volt. Oroszország nem gondolt a cseh területek megszerzésére vagy felszabadítására, hanem ténylegesen csakis Felsőmagyarország keleti és középső részét kívánták különösen az orosz szlavofilek bekebelezni.¹

Oroszországban tehát a cseh-tót egyesülésnek nem igen volt népszerűsége és ez csakis a háború fordulatainak nyomása alatt került az orosz kormány és hadműveletek programjába. A russzofil tótok, akik Oroszországban éltek és akik igen kis számban voltak, kezdetben hallani sem akartak a cseh megoldásról. Így Kvacala János dorpáti egyetemi tanár² a cseh mozgalomtól teljesen különállóan akarta a russzofil tót mozgalmat megszervezni és Kiebben egy ilyen tót önkéntes szervezetet létesített is, mely mint szabad csapat működött volna és a Felső-Magyarországba bevonuló orosz hadsereg mellett russzofil propaganda munkát fejtett volna ki. Kvacala a cseh-tót nemzetegységi mozgalomnak ellenzője volt és az egyesülésből a tót nemzet romlását jósolta meg. Ebben az értelemben memorandumot is nyújtott be az orosz kormányhoz. Sikerült is neki az oroszországi tótok nagy részében a cseh tervekkel szemben jogosult bizalmatlanságot felkeltetni.³ Kvacala nézeteit, aki szlavofil körökben tudományos működése következtében ismert volt, a kormány és a cár is ismerte. Ennek tulajdonítható az, hogy a cár kételkedését fejezte ki afelett, hogy a tótok a csehekkel való egyesülést kívánják és csak amikor Ország a cárt megtévesztette, foglalkozott a kérdéssel, a nélkül, hogy kötelező ígéretet tett volna. Már a Szaszonovnál való kihallgatás alkalmával is orosz részről kifejezték az egyesítés iránti szkepticizmust. Az orosz külügyminiszter ugyanis azt kérdezte a küldöttektől, hogy miként képzelik a katolikus cseh nép viszonyát egy óhitű Romanov uralkodóhoz? Erre a küldöttség tagjai a cseh toleranciára hivatkoztak ugyan, azonban amint az oroszországi cseh mozgalomnak azon tendenciája mutatta, hogy nemcsak a druzinában résztvevők, hanem a cseh kolóniák tagjai is csoportosan áttértek az óhitre, a cseh népek az óhitre való áttéréséből nem csináltak volna fontos lelkiismereti kérdést. Szaszonov a cártól eltérően csakis cseh kérdéssel és a cseh kérdés megoldásáról beszélt: „Ha Isten az orosz fegyvereknek döntő győzelmet fog küldeni, akkor a teljesen önálló királyságnak felújítása az orosz kormány szándékainak meg fog felelni; ez a kérdés már a háború kezdete előtt és alapjában véve a csehekre kedvező szellemben eldöntetett.”⁴ Szaszonov nemrég megjelent emlékirataiban megemlíti, hogy a cár és ő, valamint az orosz közvélemény a háború kezdetén Csehország függetlenségét a háborús célok egyikének vallották, azonban a terv tényleges megvalósítását magára a cseh népre akarták reábizni. Szerinte ennek tudható be, hogy az orosz kormánynak a cseh államalakításra vonatkozólag nem volt programja és terve. A cseh küldöttség audienciájáról említi,⁵

¹ Masaryk: i. m. 149. 1.

² Kvacala sz. 1862-ben a bácsmegyei Petröcön, a dorpáti egyetem teológiai fakultásán az egyháztörténet tanára, aki Comenius Amos Jánosról hatalmas német munkát írt és egész életét Comenius tanulmányozásának szentelte.

³ Kvacala, aki Kievből visszatért hazájába, ezért nem lehetett a tót „Matica” titkára. Ez volt a bosszú.

⁴ Masaryk: i. m. 147. 1.

⁵ Óervinka: i. m. 42. 1.

hogy „a cár a küldöttséget kegyesen fogadta és egy térkép alapján a jövőbeni cseh-tót állam határait részletesen megbeszélte, amint ezeket a küldöttek maguknak elképzelték.“ Ámbár Szaszonov emlékirataiban azon fáradozik, hogy a cseh-tót államalakításra vonatkozó orosz politikát a csehek előtt kedvező színben feltüntesse, úgy ő, mint a cár csupán Istenre és a győzelemre hivatkoztak és konkrét ígéretet nem tettek. Szaszonov a cseh-tót egyesülést nem említette. Valószínű az, hogy a nagy cseh területi igények nem tetszettek Pétervárott. A cseh memorandum a cseh államot, amint azt említettem, Alsó- és Felső-Ausztria jelentős részére is ki akarta terjeszteni, úgyhogy Linz és Bécs csehországi városokká lettek volna, amin a cár a kihallgatáson nevetett és Cervinka tábornok szerint humorral jegyezte meg: „Tehát ehhez mindjárt Bécset is hozzá kell csapni?”¹ A cseh területi kapzsiságnak háttérében az orosz fegyverek győzelmében vetett feltétlen bizalom állt. 1914 szeptembere az osztrák-magyar haderő nagy visszavonulását hozta. Lemberg és azután Galicia legnagyobb része majdnem Krakóig orosz kézbe került. A szlávok azt hitték, hogy a következő orosz előnyomulási akció végleg felborítja a monarchiát. Az oroszországi csehek ezért emeltek már ekkor igényt Német-Ausztria nagy részére is. A cári kihallgatás után valósággal mámorosak voltak hivalkodásukban, ámbár erre okuk nem volt. Csak azt látták, hogy az orosz kormány és a cár kedves szavakat intéz hozzájuk és ezt készpénznek vették, bár, mint Masaryk állítja, sem a cárnak, sem Szaszonovnak semilyen pozitív nagyszláv, annál kevésbé cseh-tót programja nem volt és csupán eszköznek használták a cseh propagandát.

STEIER LAJOS

¹ S. D. Sasonoff; Sechs schwere Jahre. Berlin, 1927. 333. 1.